

POLITIKENS KRONIK SØNDAG 31. JULI 1983

Om at skrive

Af DAN TURELL

Jeg har aldrig helt kunnet frigøre mig fra den tanke, at sprogværnere er dansklærere, der et langt liv igennem har ernæret sig ved at sætte røde streger i stilehæfter. Nu er de pensionerede, og som alle der er kommet ind i en arbejdsrutine har de svært ved helt at slippe den, så nu betragter de hele landet som en skolestue. Om sprogrøgt og sprogdyrkning — hvilket er noget andet — handler dagens kronik af Dan Turéll.

"TÆNK AT kunne skrive!" siger folk ofte henåndet — eller eventuelt med mere eller mindre forstillet misundelse — når de træffer en skrivende i et af dén slags selskaber der hører til livets frygteligste forbandelser, fordi de altid — nu da man er der — forpligter én til af høflighed og loyalitet mod vært eller sponsor at være elskværdig mod en parade af pladdernakkede papænder man hellere lykkeligt undgik.

"Tænk at kunne skrive, hvor må det være pragtfuldt!" siger de, måske af høflighed, måske bare fordi man er én af deres pladdernakkede papænder, og noget skal man jo sige med gaflen eller glasset i hånden, de er ikke heldigere stillet end

én selv, vi er alle hinandens fortabte ofre — og et kort øjeblik kan de så næsten få én til at tro, man har været heldig. Man kan skrive — eller i hvert fald, man gør det — og slippe tilsyneladende (indtil videre, altid kun indtil videre) af sted med det. Man er den der er sluppet ind i Det Forjættede Land, om kun for nogle få, så dog for nogen. Ligesom andre, hovedsagelig yngre årgange, småsukkende sér rock-stjernerne, fodbold-spillerne og fotomodellerne agere i den verden der netop er deres drøm. Hvis de bare kunne dét...

Det er altid opmuntrende at spille reinkarnation af Aladdin, selv om det så kun er for

tre minutter ved et cocktail-party. Men at skrive, noget der burde være tilnærmelsesvis lige så naturligt for et menneske som f.eks. at svømme, er det en kunnen?

I hvert fald også, ja.

Jeg tillader mig høfligt — og med samlede ben for en sikkerheds skyld — at springe over den gamle banalitet om at 'kunst' kommer af 'kunnen'. Alt kommer af kunnen, og forretnings-verdens yndlings-begreb *know-how* dækker på et kussehår den samme kvalitet, så det gør ingen betydningsmæssig forskel hvilket ord man bruger.

Men nu taler jeg heller ikke — i denne omgang — om det at skrive som en kunst, det er

kritikernes job, og jeg skal ikke være skruibrækker. Jeg taler om disciplinen netop som en kunnen, som såvel fodboldspil som fotograferen og fotoagøren ubetvivleligt er. (Spørg bare de involverede).

Og jeg vil tro, dén kunnen — ikke mindst i dette beskedne land — er håbløst misforstået. Eller rettere: begravet. Begravet under en dyng af romantisk affald.

ET AF DE klassiske spørgsmål til forfatteren ved førnævnte selskabelige lejligheder plejer at være noget i retning af: 'Hvor får du/De inspirationen fra?' ... Alle vegne, selvfølgelig, vil enhver sige, fra lugten i oldemors kolonihave til vitserne i linie 28.

Men jeg er overbevist om, at en del professionelle forfattere — og jeg véd godt at det må man slet ikke være her i landet, man skal lissom helst altså på én eller anden måde være sympatisk følsomt usikker hele livet igennem, der er nu i de blå øjnes land noget frastødende koldt ved folk der har den frækhed at vide hvad de gør — ville sige, hvis de var ærlige (men det er de stort set, de lever af det), at de sgu da ikke bliver inspireret. Ikke på dén måde.

Naturligvis, de er begyndt

sådan — alle begynder sådan, med en inspiration. De menneskelige inspirationer i løbet af en normal dag er så talløse som strandens sandskorn, de daffer rundt i gaderne og bliver realiseret eller ikke i milliarder, vorder frugtbare eller ikke i samme forhold som standard-spermatozoer. Men efter inspirationen kommer koncentrationen, og måske er det dér amatøren skiller sig ud fra den professionelle. Amatøren arbejder på inspiration, den professionelle går ofte over til koncentrationen.

Det er derfor De, hvis De læser forfatter-interviews, altid hører disse historier, hvor kendte skribenter fortæller, at hvis deres kaffekop ikke står lige til venstre for skrivemaskinen, hvis askebægeret ikke er placeret ti cm til højre for samme, hvis papiret ikke er de sædvanlige hvide A4-ark med blå margen, hvis der ikke er en pakke cigaretter af det rigtige mærke i brystlommen — så *kan* de slet ikke skrive. Det er selvfølgelig løgn, netop fordi de er professionelle (hvis det *skal* være, kan de sgu i en subway, de små svin, med en krøllet avis på knæet) — men det er ikke *helt* løgn. Det rummer den kerne — som enhver der har mediteret eller på anden vis dyrket yoga véd — at det tvinger til kon-

centration. Det er så uomgængeligt rituelt som de streger man trækker op på gulvet før en okkult séance, eller som de pentagrammer der skal være ridset før man så meget som kan recitere sin indledende besværgelse. Når forfatteren gør skrivebordet klar til indsats foretager han i princippet en kultisk koncentrations-befordrende handling — lidt som når pianisten Dollar Brand (i hvert fald før i tiden, da han *hed* Dollar Brand) mødte på arbejde i jazz-caféerne en time før koncerten for at vaske og skrubbe scenen omkring sit klaver.

Naturligvis, skynder jeg mig at sige, kan man opnå en høj grad af koncentration *uden* ritualer. Ritualerne har bare den uomtvistelige tidsstudie-tekniker-fordel at være en genvej. Jeg benægter ikke, at man *kan* gå fra Istedgade rundt om Nørrebrogade til Rådhuspladsen, men hvis man i øvrigt intet har at gøre på Nørrebrogade vil man nok vælge en anden rute — forudsat, det altså *er* Rådhuspladsen man er ude efter. Hvorfor bruge en halv time mere på at *skabe* koncentration, når dét sagen drejer sig om netop er hvad *koncentrationen* skaber?

'BARE JEG kunne dét!' (alt-

så skrive) er en anden af de bemærkninger, forfattere ved færdige lejligheder er dømt til at høre et liv igennem, ganske ligesom andre er dømt til at høre folk ønske at det var *dem* der havde en villa på Rungsted Strandvej eller en speed-båd i Skovshoved Havn. De sidstnævnte glæder sig — måske — over at have opnået det af andre attræde, og det skal være dem vel undt. Forfatteren vil kun i de færreste tilfælde glæde sig oprigtigt over *sin* lille skærv fra småmisundelsens permanent overtrukne fællesmenneskelige kassekredit. Forfatteren vil sandsynligvis vide med sig selv, at det *kan* de.

Mange 'almindelige' mennesker, normalt tilregnelige medborgere med familie, bil, TV og kanarieugl, opfatter stadig evnen til 'at skrive' som en Guddommelig nådesbevisning, et dryp Vorherre i godt humør har ladet falde ned fra Himlen på specielle festdage. Som om Vorherre sad oppe i sit kontor og kløede sig i nakken og kikkede på sine edb-statistikker og så, at nu *var* det vist lidt længe siden, de havde fået nogle forfattere i Belgien, og for resten, New Zealand og Norge kan lige så godt få et par stykker med nu vi er i gang, Gabriel, gider du

lige? Og så distribuerer Gabriel godmodigt de gyldne gaver sådan lidt hist og her.

Jeg tror — for Fanden, jeg véd! — enhver kan skrive, eller mere præcist: kan komme til det.

Det betyder ikke, at ethvert cykelbud kan blive en Shakespeare, netop ikke. Der er faktisk heller ikke brug for flere Shakespeares, markedet er mættet, det har fundet et naturligt leje med én. Men det betyder, at ethvert cykelbud kan finde *sin* skrift — én, vi ikke har haft før, fordi dét skide cykelbud bare ikke har skrevet før.

Det kræver bare, som alt andet, et Helvedes arbejde — det er såmænd det hele. Som Disneys stjerne-tegner, den fantastiske Carl Barks engang så tørt bemærkede, handler det først og fremmest om hvor mange timer man har tænkt sig at tilbringe sammenkrummet i sit ansigts sved over skrivebordet. Det er svært at sidde ved et bord og skrive en arbejdsdag. Det er givetvis også usundt. Mange forfattere bliver både svagsynede og rundryggede.

Og alligevel handler det, som i enhver anden proces, om at *blive ved*, det er det eneste man kan lære af. Der er visse ting om det at skrive, visse hemmeligheder i og ved

selve sproget, som man nu engang kun *kan* opdage eller erfare med nogle tusind A4-ark i bakspejlet.

Hvorned ikke er sagt, at årets — eller århundredets — fineste digt (hvordan man så end skulle kunne måle dét) ikke kunne være skrevet af en 17-årig irakisk analfabet der aldrig har rørt en pen men spontant har reciteret nogle strofer der faldt ham ind på en kassette-båndoptager. Genialitet er et altopløsende biologisk faktum, men den er hinsides *faget* og den eksisterende, den reelle kunnen. Den der kun kan opstå ved en vedvarende *praksis*, som Per Højholt kalder det.

Vel at mærke en praksis i éns eget sprog. Mange af de mennesker der ikke tror de kan skrive *vil* ikke tro det. Det er en gammel historie, rent psykologisk: de er ikke *virkelig* interesserede, de er for dovne. De er ligesom den passive musikalsker der siger: 'Bare jeg dog kunne læse noder!' Der er ikke noget *bare* dér, det kan enhver normalt intelligent lære der gider, og for de fleste vil det være lige så nemt som at tage kørekort. Størstedelen af befolkningen i dette land *har* formentlig taget kørekort uden at have sét grund til at lære noderne. Det er noget man selv bestemmer.

Vi lever vel i Den Fri Verden — og bliver måske endda ved med det et par sæsoner endnu.

AT SKRIVE er at pløje sproget som en anden mark. Om nogen kan bruge (eventuelt ligefrem betale) afgrøden har ingen direkte forbindelse med dyrkningens kvalitet, men afhænger — ganske som for landbrugets vedkommende — af andre faktorer.

Det er i disse år fremherskende mode (men i grunden har det vel altid været det?) at hævde, at det danske sprog bliver stadig mere forfladiget. Altså danner man Modersmål-Selskaber, hvis erklærede — og erklærede idealistiske — målsætning er at 'værne sproget'.

Det er sgu da pænt af dem at de sådan gider sidde dér og værne sproget (mod os andre? hvem ellers?) uden så meget som at få et ulejligheds-honorar for det, men jeg tror alligevel sprogstrisserne er på galt spor. Hvis der er noget sproget (det danske som ethvert andet) *ikke* har brug for er det *værn*. Sproget må tværtimod til enhver tid ligge åbent, klar til brug, klar til misbrug, endda til ren voldtægt og skamløs skampuling. Det er den eneste måde sproget kan udvikle sig på, og det er kun udviklingen

der kan holde sproget levende. Og dén udvikling er en fælles sag, der går fra Kim Larsen og Shu-bi-dua til Mogens Glistrup, TVs børnetimer, Ekstra Bladet (et udtryk som 'bolighaj' er et eksempel på klar sprogfornyelse) og for dén sags skyld digterne, i det — oftest beskedne — omfang de læses.

Værn pandaerne, værn hvallerne, vær de sidste syv store mens tid er, men lad sproget passe sig selv, eller rettere: lad os sprogbrugere passe det, på hver sin måde. Sprog er en personlig sag, så personlig som hygiejne, sprog er *også* fysik, og hvad der lyder rigtigt i én mund kan have en decideret forkert klang i en anden, så sikkert som dén kjole der klædte Susan så henrivende simpelt hen *sér rædselsfuld* ud på Jane.

Jeg har aldrig helt kunnet frigøre mig fra den tanke, at sprogværnere er dansklærere, der et langt liv igennem har ernæret sig ved at sætte røde streger i stilehæfter. Nu er de pensionerede, og som alle der er kommet ind i en arbejdsrutine har de svært ved helt at slippe den, så nu betragter de hele landet som en skolestue og hele befolkningen som III x b eller hvad klasserne nu hed dengang. Der findes ikke den provinsavis, som ikke har en

flittig læser af en pensioneret lærer der hver dag indsender sin omhyggeligt specificerede klage over trykfejlene. Bedrevidenhedens glæde er stor, for mange er den — som gastronomen sagde om maden — livets eneste tilbageblevne, og den skal ikke fratages dem. Men de skal dog lige få et lille venligt vink om, at det er ikke så lidt lettere at stå politivagt om fortidens sprog end at være med til at udvikle fremtidens — ganske som det unægtelig er lettere for Det Danske Akademi at uddele priser til 60ernes forfatter-generation end egentlig at gøre noget for 80ernes.

UNDERTIDEN KAN man få sved på panden over at tænke på, hvor meget sproget dominerer hverdagen. Tag en ganske aktuel affære: dommen over Kommunekemi A/S i Nyborg.

Som De sikkert husker blev firmaet for et 'stinkende udslip' (citater fra en avis — klart og tydeligt dansk), man havde ventet et halvt døgn med at melde til myndighederne, idømt en bøde på 15.000 kr. Denne afgørelse vakte undren og en vis harme — for så vidt som udslip-generne var store, for så vidt som det ikke var første gang, og for så vidt som firmaet har en multi-million-

omsætning.

Dommeren begrundede sin dom med, at nok stod der i loven at udslip skulle meldes — men der stod ikke nogen steder, at det skulle være *med det samme*.

Havde der med andre ord i loven stået *straks* eller *uopholdelig* ville bøden kunne have fået et ganske andet format.

Så meget regerer sproget — også over fornuften. For hvem kan være i tvivl om, at der *menes* 'snarest muligt'? Hvorfor ellers melde et udslip? For et stempels skyld?

Med den nuværende lovformulering — og dommerens præcedens-dannende ratificering af den — kan man nu med held eksperimentere med først at melde tilsvarende uheld en måned eller to efter. Der står for resten ikke engang noget i loven om, at det skal meldes samme år. Som ni ud af 10 love er den skrevet af danskere der ikke kan dansk.

Som enhver i øvrigt véd har da også ca. 9/10 af Folketinget — og i denne majoritet et klart flertal af ministrene — Danmarks dårligste, mest livløse, mest selvdøde sprog. Det mest upræcise, mest uklare, mudrede, grødagtige, dyndede, slaskede, melede. Det kan ligefrem konkurrere med visse af de afhandlinger, vore uni-

versiteter med imponerende verdensfjernhed producerer.

Hvad *har* Erhard Jakobsen og Mogens Glistrup ikke vundet på at være de noget nær to eneste i Folketinget der — al landsens synspunkter lige — *taler dansk*?

Ingen af socialdemokraterne kan. Ingen! Og de burde dog være de nærmeste til et — ja, jeg bruger det adjektiv uden blusel — naturligt sprog.

DET NATURLIGE sprog er sin egen organisme, det krydser og flakser med og uden Intercity tværs over land og by og hav og hjergetop, det ånder i udlandet hvor danskerne er. Det flytter sig. Vi optager nok ord og begreber udefra, men låner også indefra, fra hinanden. BZerne har allerede skabt sprogfornyelse — uden at dét specielt var deres plan. Men vi kender formentlig også alle én eller anden — en handlende, en kollega, hvem som helst — der i hverdagen er sprogfornyer, og hvis personlige sprog præger en arbejdsplads, en institution, en familie. Vi får måske en god lille vending, en interessant ny rytme med hjem, en lille ny- eller genopdagelse. Som når Jesper Klein i sit seneste show ændrer en kendt indledning til 'Mine da-

mer og *harer*', eller som når den forelskede kommer til at tænke på ord der ikke tidligere har været brug for.

I den sidstnævnte situation kan det personlige sprog så bane sig vej frem som en raket — for måske alligevel ikke at nå så fa'ens langt, fordi det bliver bremset af modersmålets hjemmeværn. Ikke det ydre, denne gang, men den Indre Mission: éns egen eventuelle fornemmelse af at 'sådan siger man ikke', underforstået: man skal sige det *sådan*, igen underforstået: man skal sige det som man *plejer*. *Oh, darling, it's just like we used to do, remember?*

Men tider skifter og sæder mildnes, som digteren så rigtigt påpeger, før han hævder at kunst og kamp kræver stadig stål.

Sproget kræver stadig *bevægelse*, og den får det kun i identitet med sin krop, den menneskelige såvel som omgivelsernes. Sproget *kan* ikke være ens i et fiskerleje i Thy og på Café Snabelvand på Nørrebrogade. Sproget *kan* ikke være det samme i to jobs, i to aldre.

Det er en indlysende tanke, at hvis alle disse mulige skrifter blev realiseret, hvis fiskeren, mureren, ekspeditricen skrev, sad længe nok krummet over bordet, lærte dét fag

som de igennem år har lært deres eget håndværk, så ville vi have den *virkelige* kollektive roman, hele samfundets *roman*.

Jeg véd de kan gøre det, ligesom de der så høfligt spørger ved selskaberne, og jeg véd de ikke vil gøre det. Og af gode grunde: selv storvildtjægeren der oplever de mest fantastiske ting i de tropiske regnskove vil ikke gøre det, for han har for travlt med at passe sin kunnen som storvildtjæger og krumme riffelfingrene over dét. Et menneske *kan* kun nå helt igennem et vist antal trips i sit liv, uanset hvad man ellers sådan flirter lidt med hen ad vejen. Der er en vis beholdning af tid, og hvad man tager til det ene går fra det andet.

Ikke desto mindre: hvis alle der gerne ville skrive skrev ville vi få den første hundrede procents kultur-revolution nogen sinde. Den ville være fuldstændig uden blodsudgydelse. Og den ville kun økonomisk skade en ganske beskedent del af befolkningen — nemlig de professionelle forfattere, der så ville gå samme vej som andre gilder, laug, brancher og blive overflødige. Eller, alternativt, i det mindste få skærpet kravene til noget nær det sindssyge.

DAN TURELL